

דברים אלה מחזירים אותנו לתחילת הפרק: האיסוף נובע מצורך; במקרה זה, מהצורך למנוע טרור. המחקר עושה במידע שימוש כדי להפיק תוצר שתכליתו פעולה, ותוצריו צריכים לסייע לפעולה בשלב הערכת המצב, התכנון והביצוע. צירוף האיסוף והמחקר הוא לב העשייה המודיעינית בכל תחום. על כל העוסק בביטחון לאומי לוודא שהמודיעין יידע מה לאסוף, ואיזה תוצר מחקרי יכול לסייע בקבלת ההחלטות הנכונות. מודיעין מוכוון היטב יסייע טוב יותר למקבל ההחלטות.

פרק אחד-עשר

יחסי הגומלין בין האקדמיה לבין אנשי המעש בתחום הביטחון הלאומי

גבריאל בן-דור

הדיון ביחסי הגומלין בין האקדמיה לבין אנשי המעש בתחום הביטחון הלאומי מחייב התייחסות לשתי מסגרות מרכזיות. האחת תתאר את בעיית הזיקה שביניהם, כפי שהיא באה לידי ביטוי ביכולתו של כל תחום מדעי להיות שימושי ויישומי, ובכלל זה הביטחון הלאומי, ותתייחס גם לזיקה הרצויה בין החוקר האקדמי לבין החברה, צרכיה וערכיה בנושא זה. השנייה תנסה לגזור את הזיקה הנדרשת מהרמה המושגית הבסיסית של תחום הביטחון הלאומי.

ביטחון לאומי כמדע יישומי ושימושי

האם אפשר למצות במסגרת תחום הביטחון הלאומי מערכת עקרונות וחוקים המבטאים קשרים תיאורטיים? האם אפשר לבטא את הגורמים המרכיבים את הביטחון הלאומי בצורת מושגים והכללות בעלי תוקף, בדומה לחוקים ולהכללות במדעי הטבע? ובמילים אחרות: האם אפשר לפתח תיאוריה מדעית בביטחון לאומי? הניתן למדע תחום זה? מהו הסטטוס המדעי של הידע בתחום זה? הביטחון הלאומי הוא תחום פרקסיאולוגי, כלומר הוא כולל ידע שאנו מבקשים להשיגו – לא ידע לשמו, שמקורו בסקרנות אינטלקטואלית, אלא ידע שימושי, לצורך עשייה.

כמו בכל תחום מדעי אחר, אפשר לחלק את הביטחון הלאומי לקטגוריות יישומיות, ומהן לגזור זוויות שונות למירוב התועלת לחברה ולאנשי המעש הפועלים בתחום.

בקטגוריה הראשונה מוצעת זווית הביטחון הלאומי כמדע שימושי מנקודת מבט פנימית, קרי, שירותים של אנשי מדע מהקהילה האקדמית במוסדות המרכזיים של הפוליטיקה והביטחון, בתפקידים נבחרים או בתפקידים ממונים.

בקטגוריה השנייה מוצעת זווית הביטחון הלאומי כמדע מהשוליים, קרי ייעוץ לפוליטיקאים, משרתי ציבור בכירים בתחום בניית מוסדות מחקר, שיעסקו בנושאים בעלי עניין לממשל ולאנשי המעש בביטחון לאומי. כוונת המונח "שוליים" היא שאיש המקצוע האקדמי נמצא בגבול שבין מערכות הממשל והביטחון מחד גיסא והקהילה האקדמית מאידך גיסא. כלומר, אין הוא עוזב את ביתו האקדמי – כדי שלא לוותר על עצמאותו וסביבתו הטבעי – אולם לפחות חלק מזמנו, ממרצו ואפילו מזהותו כאיש מקצוע ניוזנים מתפקידים שהוא ממלא בנקודות החיבור שבין הביטחון לאקדמיה.

בקטגוריה השלישית מוצעת זווית הביטחון הלאומי כמדע מבחוץ, קרי חינוך הציבור על ידי הפצת מידע וניתוח בנושאים חברתיים-צבאיים; חינוך האליטה הפוליטית, המנהלית והצבאית לאור האקדמיזציה ההולכת וגוברת של התחום. בקטגוריה זו איש המדע אינו מערב את עבודתו עם שיגרת העבודה של מערכות הממשל והביטחון, ואולם הוא מעמיד לרשות מערכות אלה חלק מהידע שלו בצורות שונות:

- ייעוץ לפרויקטים ספציפיים.
- השתתפות בעבודת ועדות רלוונטיות לקבלת החלטות ביטחוניות; שיפור תהליך קבלת ההחלטות על ידי תשומה מדעית בצמתים קריטיים; הכשרת מקבלי החלטות בכל הדרגים – על ידי לימודים פורמליים באוניברסיטאות, הכנת תוכניות מיוחדות להכשרת האליטה הביטחונית, ארגון השתלמויות בנושאים בעלי חשיבות ביטחונית או ממלכתית; וחיבור וגיבוש חומר אקדמי, המעשיר את עולם הרעיונות של ראשי מערכות הביטחון והממשל.

קטגוריה רביעית מציגה זווית של הביטחון הלאומי כצופה פני העתיד, קרי עתידנות וסימולציות ברמות העשייה השונות של התחום. אחד האתגרים המרכזיים של קובעי מדיניות הוא בניסיון לחזות את העתיד בגבולות הסבירות, למטרות מרכזיות ביותר. מטרות כאלה יכולות להיות מציאת מענה לאיומים עתידיים אפשריים, בנייה נכונה של הכוח והכשרתו לקראת העתיד החזוי, הבחנה נכונה של הסביבה הביטחונית של המדינה ברמות ובתחומים שונים, כגון טכנולוגיה, כלכלה, דיפלומטיה, מדיניות וחברה. לרשות אנשי האקדמיה עומדים כלים מיוחדים למחקר מדעי של העתיד בצורה של סימולציות, משתנים, תסריטים, מידול מתמטי ופורמלי ועוד. הניסיון העשיר שנרכש ברחבי העולם מוכיח כי זהו אחד התחומים שבהם יש למדעי החברה יתרון יחסי ומיוחד, שמערכות הביטחון והממשל ניוזנות ממנו בצורה פורייה ויצירתית.

מציאת מינון מתאים בין ארבע צורות ההשתתפות הללו, ובניית מוסדות ופורומים מתאימים, המאפשרים להביא לידי ביטוי את הפוטנציאל הגלום בהם, הוא אחד האתגרים החשובים ביותר העומדים בפני הקהילה האקדמית ומערכות הממשל. בארצות המערב המתקדמות נעשו מספר ניסיונות לבנות פורומים כאלה, חלקם בצורת מרכזים ומכונים העוסקים בחקר הביטחון הלאומי ושיפורו, וחלקם על ידי גופים פנים-ממשלתיים, בעת שהממשלות ממסדות קבוצות עבודה בין-משרדיות מיוחדות, שבתוכן מרכיבי תשומה אקדמיים נכבדים ואינטראקציה דינמית ומתמדת בין אנשי המעשה והביצוע. קטגוריזציה זו מעידה על יכולת לתרום באופנים שונים לתחום היישומי, דהיינו לאנשי המעש בתחום, ומכאן לחברה.

יחסי הגומלין בין האקדמיה לבין אנשי המעש

בשאלת יחסי הגומלין בין העולם האקדמי לעולם המעש בתחום הביטחון הלאומי אנו מעמידים, בעצם, את תיאוריית הביטחון הלאומי כתחום אקדמי ייחודי אל מול הפרקטיקום הפוליטי-הממשלתי, הכולל את מקבלי ההחלטות הבכירים. זיקה זו מתגלה הן במבנה התחום כענף אקדמי, והן בתוכנו.

יש חשיבות מרכזית לתיאוריה האקדמית בתחום הביטחון הלאומי כפיתוח אינטלקטואלי של הגורמים הפועלים בתחום זה. אינטלקטואליזציה זו מוצאת ביטוי בפעולת אנשי המעש ויכולה לסייע להם:

- פעולת מקבל ההחלטות הבכיר בתחום הביטחון הלאומי היא "פעולה מודעת". הוא איננו קורבן לרשת סיבתית שבה הוא לכוד, אלא יכול להתעלות במחשבתו ולהחליט על המדיניות הביטחונית שאותה הוא מבקש לממש.
- אפשר לעצב את פעולת ניהול מדיניות הביטחון כתיאוריה, כניתוח אינטלקטואלי של הגורמים והדפוסים בעלי זיקה ישירה ועקיפה לתחום הביטחון הלאומי ברמות שונות של עשייה מדינית.

חשיבות מיוחדת יש לכמה הבדלים מכריעים בין עולם המדע לבין עולם הביטחון והממשל; הבדלים שקשה, ובמידה מסוימת גם אסור לגשר עליהם, על מנת שהיתרונות היחסיים של המדע לא יירדו לטמיון. יש צורך ב"הנדסה חברתית" יצירתית וזהירה, כדי לבנות דרכי עבודה המאפשרות לשמור לפחות על חלק מההבחנות החשובות הללו. למשל:

- **ממד הזמן** – בעבודה אקדמית מדעית נהוג לדבוק במאמץ המחקרי עד לתוצאה האופטימלית, גם אם נדרש לכך זמן ממושך. לעומת זאת בעולם המעשה יש אילוצי זמן בוערים הכופים על ממלאי התפקיד הרלוונטי לסיים את הפרויקט שבו הוא עוסק ברגע נתון על פי צורכי המציאות הביטחונית בשטח.
- **אורך המחקר** – בעולם האקדמי נהוג לאפיין בעיה על כל מרכיביה, להסביר את הרקע המדעי ואת תהליכי רכישת הידע בעבר, ולהציג בעיות מתודולוגיות וצדדים שונים אפשריים לאותו מטבע. צורת חשיבה זו מחייבת כתיבה ארוכה ומפורטת, שלעתים משתרעת על מאות עמודים. לעומת זאת, הניירות הנדרשים לצרכן מערכת הביטחון והממשל כוללים, בדרך כלל, עמודים בודדים, ולפעמים ברגעי משבר שורות ספורות בלבד.
- **קהל היעד** – בעולם המחקר האקדמי קהל היעד הוא אוניברסלי, גלוי; בעולם המעשה הקהל הוא לעתים קרובות חסוי, לפעמים

כולל אנשים בודדים, ולעתים אדם אחד, כמו ראש ממשלה, שר ביטחון וכדומה.

- **הערך העליון בעבודה מדעית אקדמית** הוא החיפוש אחר האמת, כמעט בכל מחיר. כמובן, האמת היא ערך חשוב מאוד גם בעבודתו של מדען המשמש בתפקיד ביטחוני, אולם לנגד עיניו עומדים ערכים נוספים בעלי עדיפות עליונה, כמו השגת יעדים מדיניים, סיפוק צורכי הביטחון, וסדר העדיפויות של מקבלי ההחלטות. קיימות קטגוריות נוספות של דיכוטומיות מעין אלה, אולם ארבע אלה מכריעות בחשיבותן, ולא קל לגשר על הפערים הנגזרים מהן. זו אחת הסיבות לבעיות הנפוצות בתחום, כגון:
- אי-רצון של אנשי מדע לשרת בתפקידים ביטחוניים.
- הימנעות של מנהיגים ביטחוניים לקלוט במערכת שעליה הם ממונים אנשי מדע מן האקדמיה.
- קושי לשתף פעולה בהשגת תפוקה משותפת, גם כאשר נעשים ניסיונות כנים לשיתוף פעולה בין שני העולמות.
- כאמור, יש צורך ביצירת מנגנונים, מבנים או פורומים ייחודיים בצורה יצירתית וחדשנית כדי לפתור לפחות חלק מבעיות אלה, שכן אחרת אי אפשר להתקדם. זו גם הסיבה שהדגם הראשון לעבודה מדעית בענייני ביטחון לאומי, כלומר השירות הישיר במערכות, על ידי מילוי תפקידים ביטחוניים וממשלתיים, בדרך כלל אינו עולה יפה, ולכן יש צורך להשקיע מחשבה רבה יותר בדגמים החלופיים שנמנו לעיל.
- מבט על הרמה המושגית הבסיסית של התחום מאפשר לגזור זיקה זו ולהבינה. בדומה לכל תחום אקדמי אחר, הכרונולוגיה של התפתחות הביטחון הלאומי כתחום אקדמי באה לידי ביטוי באסכולות שונות. אף שאסכולות אלה מתארות מסגרות שונות של ביטחון לאומי, הן מייצגות גם התפתחות היסטורית של תחום הביטחון הלאומי וגבולותיו. קיימות שלוש אסכולות לדיון בביטחון הלאומי:
- **האסכולה הקלאסית** נוטה לזהות את הביטחון הלאומי באופן מובהק עם בניית הכוח, האיום בשימוש והשימוש בו. למדינה יש מונופול על הכוח; רק היא ממונה על אבטחת שלומה, אורחיה ונתיניה.

האסכולה הפוסט-מודרנית רואה בביטחון הלאומי צורך אחד בין צרכים שונים שהמדינה צריכה לספק לאזרחיה כמו בריאות, חינוך, תעסוקה וכדומה. אסכולה זו מעניקה חשיבות רבה לערך החיים של האזרח, ודבקה במערכת ערכים על מושג החיים בכלל, ואיכות החיים בפרט.

אסכולת הביניים רואה בביטחון הלאומי נגזרת של האיום. הצורך בקיום ביטחון לאומי במדינה ובמענה ביטחוני נגזר מאופי האיום על הקיום או על האינטרסים החיוניים של קיבוץ לאומי או מדינה. אפשר לשכלל את ההבחנה בין האסכולות באמצעות תיאור מאפייניו העמוקים של הביטחון הלאומי:

- הביטחון הלאומי הוא סובייקטיבי ולא אובייקטיבי. כל קיבוץ לאומי או מדינה החשים מאוימים, מזהים באופן סובייקטיבי את האיום והמאיים, ומנסחים את האינטרסים החיוניים והמענה בהתאם לאיומים.

- הביטחון הלאומי הוא מושג דינמי ולא סטטי. המציאות המשתנה והמאורעות מעצבים מחדש את תפיסתו ואת גבולות עשייתו.

- הביטחון הלאומי אינו מושג אבסולוטי, מוחלט, אלא יחסי. אי אפשר לטעון לאי-ביטחון מוחלט או לביטחון מוחלט. אין למדינה מענה להשגת ביטחון לאומי מוחלט.

מסגרת ההגדרה האקדמית של הביטחון הלאומי מאפשרת לגזור גם את הפונקציונליות של המערכת המוסדית האחראית לתחום הביטחון הלאומי, קרי סמכויות הגופים והמשרדים השונים, התקציבים וההשלכות על הפן החינוכי-ההסברתי-התקשורתי, וכדומה. מסגרת זו כוללת תיחום הקובע את גבולות מושג הביטחון הלאומי; מיון, המחלק אותו לקטגוריות לצורך השוואה; ניתוח למציאת יחסיות וקשרי גומלין; ועיצוב בעיות להצגת סוגיות הטיפול בתחום.

ההגדרות השונות מעידות עד כמה המושג טעון, עמום ומשתנה על פי הזמן והמקום. הגדרה מצומצמת של המושג טוענת כי ביטחון לאומי פירושו שמירה על קיומה של המדינה או שמירה על נכס מהותי למדינה ו/או על גבולותיה.¹

הגדרה תכליתית רחבה יותר² פורסת את מרחב האיומים

הרלוונטיים בהגנה על המדינה:

1. הגנה על עצם קיום המדינה כישות מדינית.

2. הגנה על חיי התושבים.

3. שמירה על השלמות הטריטוריאלית.

4. שמירה על העצמאות.

5. שמירה על מעמד בהיררכיה הבין-לאומית.

6. שמירה על המשטר.

7. שמירה על ביטחון פנים – מניעת חתרנות, מריבות פנימיות ומלחמות אזרחים.

8. מניעת שינוי במאזן האוכלוסייה בעת סכנה, כגון שהמיעוט יהפוך לרוב או ישלוט בכלכלת המדינה.

9. שמירה על ביטחון האידאולוגיה וחיזוקה.

10. שמירה על ביטחון שוטף: הגנה מפני התנכלויות בגבולות, הסתננויות ופיגועי טרור.

הגדרה נורמטיבית ספציפית לישראל רואה את "הביטחון הלאומי ככולל את התחום הצבאי, קרי, בנין צה"ל והכשרתו ליעודיו; התחום הכלכלי, קרי רתימת משאבי המדינה ותשתיתה לצרכי ביטחונה; התחום המדיני – תהליך מדיני להשכנת שלום או הסדרי ביניים להפסקת פעולות איבה, והגברת קשריה הביטחוניים של ישראל עם ארצות-הברית ומדינות אחרות ברחבי תבל; ותחום התשתית, קרי התאמת התשתית הדמוגרפית והפיזית של ישראל לצרכי בטחונה".³ בהגדרה זו מתרחב מושג הביטחון הלאומי אל מעבר למרכיביו הצבאיים. הגדרות אחרות רחבות של המושג מבטאות גם היבט נורמטיבי, מעבר להיבט התיאורי-התכליתי של התחום. הגדרות כדוגמת זו מקפלות בתוכן גם חברה חזקה, גיוס לאומי של משאבי הרוח והחומר, וכושר עמידה במצבים קשים, שהם פרי חוסנה הלאומי של המדינה. אולם יותר מכול מציגה ההגדרה תוכנית עשייה רצויה של אנשי הממשל והמעש בתחום.

לפיכך אפשר להבחין בשתי מגמות בהגדרת המושג ביטחון לאומי:

המגמה התיאורית (דסקרפטיבית) והמגמה הנורמטיבית. משתי המגמות

ניתן להסיק על יחסי הגומלין שבין האקדמיה לאנשי המעש בתחום הביטחון הלאומי.

ניתוח הרמה התיאורית והכוח ההסברי (Explanatory Power) המלווה רמה זו הם "מידוע הידע" האנושי שנרכש עד כה בביטחון לאומי. אופיין התיאורי של ההגדרות מתבסס גם על ניסיון העבר של מדינות וממשלות. ההתמודדות האינטלקטואלית בניסיון הזה מאפשרת גם תובנה מדעית, המנסחת את ניסיון הממשל בתחום הביטחון הלאומי באמצעות חוקים וקטגוריות רלוונטיות. עם זאת, אופיו הדינמי והלא-דוגמטי של התחום, במיוחד כפי שהוא משתקף באקדמיה, מותיר מרחב שהוא מעבר לניסיון המעשי-המדיני-הממשלתי, וממנו יכולים ללמוד אנשי המעש ולתרום לתחום.

הניתוח המאפיין את התחום כתחום אקדמי מקפל בתוכו מגמות מנוגדות לכאורה להכשרת הקצין הצעיר לעתידו כמקבל החלטות בכיר. הכוונה להנחלת הצבר ידע אקדמי של נתונים ובעיות, לצד שיטות וכלים לשיפור תהליכי חשיבה; חוכמת העבר אל מול איתור וחיזוי בעיות העתיד, ולימוד אל מול מחקר.

באמצעות העיסוק בביטחון הלאומי כענף אקדמי מקבלים אנשי המעש ראייה כוללת ומשולבת של מרב הגורמים, במגמה למנוע התאבנות מחשבתית או השתלטות תפיסות הומוגניות. כמו כן הם מקבלים כלים לליבונם של הנושאים העיקריים והקריטיים, ו"מעבדה" לבחינת בעיות העלולות להטריד את מקבלי ההחלטות העתידיים, לרכז ניתוחים ומחקרים של בעיות ביטחון במגמה לעודד חשיבה קדימה, ולהכין מלאי מחשבתי מסוג זה לשימוש בשעת הצורך.

באשר למגמה הנורמטיבית, בשל טבעו של הביטחון הלאומי, הוא אינו יכול לשמש רק נושא לדיון אקדמי מופשט שאין בצדו מסקנות. זיהוי המשתנים של התחום שאותם אפשר לבחון באופן אמפירי אינו רק בבחינת מיון מופשט בלבד, המבקש מערכת טיפולוגית או טקסונומית, אלא מתקיים תוך כדי ניתוח, שבו כל חוליה, כל פריט, מקבל משמעות של עשייה רלוונטית. אפשר לראות זאת, למשל, בניתוח שבעת המשתנים המרכזיים של הביטחון הלאומי. כל משתנה מייצג תחום עשייה ייחודי לאנשי המעש בתחום הביטחון הלאומי,

- והמשתנים יחד מהווים גם עקרונות לדיון בביטחון הלאומי:
- המרכיב הפוליטי-הפסיכולוגי קשור במנהיגות, במורל לאומי, ברצון, בנחישות ובהחלטיות בהגדרת יעדים לאומיים ובהגנה עליהם. להרתעה יש רלוונטיות בעיקרון זה, שכן אין היא קשורה ביכולת בלבד אלא גם באמונתו של האויב בנחישותנו להוציאה לפועל.
  - המרכיב ההקצאתי-הכלכלי כולל את השאלה של מידת ההקצאה לביטחון הלאומי. השאלה אינה רק לגבי תקציבי ביטחון ישירים, אלא גם לגבי ההשקעה במדע, בטכנולוגיה, בחינוך ובנושאים אחרים הרלוונטיים לביטחון הלאומי. קיימת סכנה בהשקעה בביטחון לאומי מעבר לנקודת איזון, שבה ההשקעה ביתר הנושאים החברתיים אינה מספקת, ועלולה לפגוע ברמת הביטחון הלאומי עקב רמת תמיכה אזרחית נמוכה, בשל אי שביעות רצון האזרח מאיכות חייו.
  - המרכיב ההגותי הוא עקרון החשיבה בתפיסת הביטחון, במדיניות הביטחון ובדוקטרינת הביטחון. הדרישה היא לחשיבה מציאותית כוללת, המסתייעת במקצועיות ובביקורת.
  - המרכיב הדיפלומטי כולל קואליציות בין מדינות, בריתות והסכמים, הבנות, ניצול גורמים בעלי אינטרסים זהים. מרכיב זה הוא מכפיל עוצמה לאומית.
  - מרכיב העיתוי הוא הדילמה מתי לפתוח במלחמה; מתי ובאילו תנאים, הישגים או הפסדים לסיימה – או להעדיף הסכם מדיני על פני אופציה מלחמתית.
  - מרכיב יחסי צבא-חברה כולל מצד אחד איזון ומתח בין המערכת הצבאית והמערכת המדינית, ומצד שני את מקומם של אלה בחברה על רקע דיון בהסכמי שלום, מדיניות ביטחון לאומית ועוד.
  - מרכיב היצירתיות, הדמיון והחדשנות באבחון הסביבה האסטרטגית, בזיהוי הזדמנויות ובניצולן.
- מיותר לציין כי לעקרונות אלה נחוצה הסימביוזה שבין האקדמיה לבין אנשי המעש בתחום הביטחון הלאומי. עם זאת לא מעטים בעולם האקדמי מתרחקים מעולם המעשה בכלל ומעשייה ביטחונית בפרט, מחשש שיבגדו בדרכי המדע הקדושות להם. באותה מידה ישנם אנשי

מעשה לא מעטים במערכות הביטחוניות והממשלתיות, הנזהרים ונשמרים מלהכניס למוסדותיהם אנשי מדע, הנתפסים בעיניהם כ"עושי צרות", כטרדנים וכאופוזיציונרים ללא תקנה, שהטרחה הכרוכה בטיפול בהם עולה על כל תועלת אפשרית שניתן להפיק מהם. ואולם, אין ספק שאם יודעים את הגבולות בין שני העולמות ומכבדים אותם, אפשר להפיק תועלת רבה מהעולם האקדמי לצורכי הביטחון הלאומי. כדי לעשות זאת יש צורך בקיום תנאים מסוימים ובפיתוח מאמצים ספציפיים. להלן כמה מהם:

- בכל זמן ובכל תנאי יש לכבד את עצמאותו של המדען ואת מעמדו המקצועי, ולא להכפיף אותו לכללי המשחק הפוליטי והביורוקרטי, הנוטלים ממנו את כל יתרונותיו היחסיים.
- יש לאפשר למדען לבטא את האמת שלו, בודעו שאמירה כזאת לא תסכן את מעמדו ופרנסתו.
- יש צורך לאפשר לאנשי האקדמיה להכיר טוב יותר את עולם המעשה הביטחוני, לפחות במרכיבים הלא מסווגים שלו, כדי שיידעו "למה הם נכנסים", אם הם אכן מחליטים להיכנס לעולם זה, ולו בצורה חלקית.
- יש להרבות במכונים ובמרכזי מחקר שיהוו מפגש בין שני העולמות.
- יש לעודד אנשי ביטחון וממשל פורשים להיכנס לעולם האקדמי כדי לחלוק את הידע הפרקטי שרכשו עם אנשים בעולם האקדמי.
- יש לייסד כתבי עת, שבהם ניתן לפתח דיאלוג או שיח משותף והדדי בין אנשי ביטחון לבין אנשי אקדמיה.
- לבסוף, על שני הצדדים להצטייד ברצון טוב, בסובלנות ובכבוד הדדי, מתוך מודעות עמוקה להבדלים העצומים שביניהם, ומתוך רצון כן לבנות דרכי שיתוף פעולה, שיאפשרו עבודה משותפת ללא פגיעה בהיבטים המכריעים.

הערות

1. ישראל טל, בטחון לאומי, דביר, תל-אביב, 1996, עמ' 15.
2. יהושפט הרכבי, מלחמה ואסטרטגיה, תל-אביב, מערכות, 1990, עמ' 530.
3. אברהם טמיר, חייל שוחר שלום, תל-אביב, עידנים, 1988.

פרק שנים-עשר

הביטחון הלאומי: ערכים ונורמות

אסא כשר

אני מבקש לדון על ערכים ונורמות בביטחון הלאומי, על הראוי ולא על המצוי. אינני מתכוון למה שאנחנו רואים לנגד עינינו, אלא למה שהיינו רוצים לראות. ערכים הם חלקים של הראוי. וכך אנחנו מדברים על הערך אומץ, שהוא מרכיב בתפיסת הראוי בפעילות הצבאית, האזרחית, ויש אומרים בפעילות האנושית בכלל; על הערך שותפות, שהוא מרכיב בתפיסת הראוי בקיבוץ המסורתי, כפי שאנחנו מכירים אותו מההיסטוריה שלו; וכן על הערך שמירת הלשון, מרכיב בתפיסת הראוי במוסר, בדת ומנקודות מבט אחרות.

ערכים הם חלקים מהראוי. הנורמות הן כללים למימושו המעשי של הראוי או לביטולו. אנחנו מדברים על נורמה של חילוץ פצוע מהשטח, שהיא נורמה בחיי הצבא למימוש ערכי הרעות, הלכידות ועוד. אנחנו מדברים על הנורמה של שמירת החוק במדינה דמוקרטית, נורמה בחיי האזרחים האמורים לפעול על פיה ולהשתמש בה כדי לבטא את נאמנותם לעקרונות המשטר הדמוקרטי.

מהו מקום הערכים בביטחון הלאומי במדינה דמוקרטית כגון מדינת ישראל? קיימים שלושה מוקדים שבהם מתבטאים ערכים ונורמות בביטחון הלאומי. נכנה אותם השקפה, מוסר ואתיקה.